

159.923.2

© В. В. Середюк, 2017

В. В. Середюк (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

Середюк В. В. Психологічні аспекти інтегративної функції юридичної відповідальності у формуванні особистості. У статті проаналізовано психологічні аспекти юридичної відповідальності та її інтегративний вплив на становлення світосприйняття особистості. Звернена увага на роль юридичної відповідальності не лише як правового, але як соціального інституту, що формує правосвідомість та тип поведінки. Показано як трансформується мета юридичної відповідальності у зв'язку з реалізацією нею інтегративної функції. Обґрунтовується, що вплив юридичної відповідальності відбувається за двома напрямками: через індивідуально-психологічну та соціальну складові природи людини. В індивідуально-психологічній площині юридична відповідальність складає елемент свідомості, що впливає на формування та існування особистості. Тоді як у контексті соціальної системи, відповідальність полягає у визнанні прав і свобод людини та громадянина і становить інструмент захисту та формою реагування суспільства на порушення правових норм. За допомогою юридичної відповідальності здійснюється тиск на учасників відносин, які у нормативній системі не виправдовують очікувань інших учасників діяти належним чином згідно з визнаними стандартами поведінки. Підсумовується, що юридична відповідальність становить один із регуляторів гарантій і очікувань соціуму у впорядкованій системі відносин. Інтегративна функція відображає гарантійно-захисний характер юридичної відповідальності і полягає у встановленні соціальних зв'язків між суб'єктами, у забезпеченні злагодженого та стабільного існування соціальної системи за рахунок взаємного визнання прав, обов'язків, відповідальності суб'єктами в межах правового порядку.

Ключові слова: юридична відповідальність, інтегративна функція, соціалізація, інтеріоризація, правопорушення, мета, особистість, суспільство.

Постановка проблеми. Збільшення кількості досліджень проблем юридичної відповідальності впродовж останнього десятиліття, а також наявність низки в повній мірі нез'ясованих та нерозкритих аспектів цього явища свідчить про особливий інтерес до розгляду питань, пов'язаних із переосмисленням сутності юридичної відповідальності, її характерних ознак та функцій.

У вітчизняній літературі під функціями *юридичної відповідальності* розуміють головні напрями юридичного впливу як на правопорушника, так і на інших осіб з метою захисту правопорядку і виховання суб'єктів права, які вчинили чи можуть вчинити правопорушення [7, с. 482-483].

Аналіз наукових досліджень. Більшість науковців виокремлюють такі функції юридичної відповідальності, як репресивно-каральна, попереджувальна, правовідновна (компенсаційна), виховна [5, с. 205; 9, с. 159; 9, с. 27]. Однак вони вивчалися переважно фрагментарно при дослідженні інших правових явищ. Окремих питань щодо функцій юридичної відповідальності торкалися у своїх працях С. Алексєєв, Б. Базильов, С. Бобровник, І. Галаган, О. Лейст, М. Малєїн, О. Мурашин, Н. Тарбагаєв, М. Фарукшин та ін.

Зі зміною суспільних, економічних, політичних умов напрями впливу юридичної відповідальності не залишаються незмінними. Очевидно, що наведений перелік функцій не є вичерпним і потребує подальшого дослідження. Аналіз вітчизняної літератури свідчить, що це

питання розглядається через призму впливу норм про юридичну відповідальність на осіб. Недостатня увага звернена на вплив юридичної відповідальності як соціального інституту та як психологічного фактору для світогляду особистості, яка її зазнає.

Новітнім, на нашу думку, видається розуміння юридичної відповідальності польським правником В. Лянгом, як певної ланки, що єднає особу із суспільством, вказуючи на інтегративну функцію юридичної відповідальності [12, с. 67].

Відомо, що функції юридичної відповідальності, як вияв функцій права, присутні в реалізації усіх його функцій та конкретизують правовий вплив [6, с. 91]. Оскільки право виступає однією із систем соціального регулювання, то юридична відповідальність становить одну з основних інституційних форм суспільного контролю за індивідами та колективними суб'єктами в межах правового порядку. Тому, на нашу думку, було б актуально дослідити інтегративний аспект впливу юридичної відповідальності на особу.

Мета статті – проаналізувати психологічні аспекти юридичної відповідальності та розкрити її інтегративну функцію в процесі становлення світосприйняття особистості.

Виклад основного матеріалу та результати досліджень. Вплив юридичної відповідальності як соціокультурної інституції відбувається за двома напрямками: через індивідуально-психологічну та соціальну складові природи людини, що тісно і нерозривно пов'язані.

В індивідуально-психологічній площині юридична відповідальність як різновид загального явища відповідальності складає елемент свідомості, що впливає на формування та існування особистості.

Так, Р. Мей пояснює існуючий взаємозв'язок «Я» (особистості) та навколишнього «світу» через наявність явища відповідальності. Поняття відповідальності передбачає виникнення «відповіді», здатності «відповідати на що-небудь». Іншими словами, особистість не може стати собою, якщо безперервно не відповідатиме світу, частиною якого є [10, с. 52-65]. Таким чином, відповідальність – це реакція психіки людини на зовнішні виклики. В соціальній площині – це усвідомлення власного взаємозв'язку і взаємозалежності із суспільством. А тому може тлумачитися також як відповідь на ті дії та події, що відбуваються у соціумі, як усвідомлення приналежності до евентуального виникнення їх результатів та можливості вплинути на них.

Соціалізація особистості як процес пристосування свідомості людини до соціальних умов передбачає сприйняття світогляду, засвоєння знань, досвіду, моральних критеріїв, що характеризують суспільство. Міра цього сприйняття і засвоєння виражає ступінь соціалізації особистості, тобто свідоме виконання нею усіх вимог суспільства. У соціалізації особистості переважають соціальний контроль, сприйняття соціального досвіду, структура спілкування, виконання соціальних функцій. Однак у процесі цієї соціалізації можуть спостерігатись різні дефекти, зумовлені переключенням сприйняттям соціального досвіду, впливом антисуспільних установок, особистісною соціальною спрямованістю. Такі відхилення впливають і на психологічну структуру особистості, що виражається у вчиненні правопорушень [11].

Соціалізація супроводжується явищем інтеріоризації. Інтеріоризація – процес засвоєння і перетворення у власні внутрішні норми і установки зовнішніх соціальних правил, установок, цінностей, досвіду (Е. Дюркгейм, Л. Виготський, Т. Парсонс). У процесі інтеріоризації особистість «привласнює» результати суспільного досвіду та культури через виховання та навчання, а одночасно і освоює певні позиції, ролі, функції, сукупність яких характеризує її соціальну структуру [2, с. 172]. Важливим є те, що в результаті цього процесу особа сприймає засвоєні норми, ідеали, цінності як свої власні, а не нав'язані ззовні, оскільки вони виявилися вбудованими в її психіку та соціальну складову особистості. Право, як ціннісна нормативна система, становить для особи ту сукупність модальностей, орієнтирів, рольових інтеграторів,

яку вона приймає, а також сприймає як свою власну систему цінностей, вимог і критеріїв до держави, суспільства, інших осіб. Юридична відповідальність як правовий інститут також формує очікування на правомірну поведінку або повернення до правомірної поведінки і відновлення правового порядку – стану адекватних реакцій учасників відносин і збереження впорядкованого суспільства.

Інтерпретуючи теорію соціальної дії Т. Парсонса, зауважимо, що право, як і будь-яка інша нормативна система, полягає у визнанні людьми стандартів поведінки і очікуванні їх дотримання усіма учасниками відносин. Вочевидь, чим більше в суспільстві існує такого визнання, а також виправдання таких очікувань, тим більше суспільство є впорядкованим та інтегрованим.

Тому шляхом інтеріоризації інституціоналізованих цінностей (наприклад, системи правових норм) виникає справжня мотиваційна інтеграція поведінки в соціальній структурі. Лише у випадку прийняття і засвоєння соціальних норм, установок, цінностей на високому рівні можливо сказати, що соціальна система перебуває у стані високої інтеграції, а публічні та приватні інтереси її членів досягли узгодження [1, с. 81].

Варто зазначити, що юридична відповідальність у контексті соціальної системи – це визнання прав і свобод людини і громадянина, а отже захист і відповідна реакція на порушення правових норм. З іншого боку – це інструмент тиску на учасників відносин, які у нормативній системі не виправдовують очікувань інших учасників діяти належним чином згідно з визнаними стандартами поведінки.

Особистість, перебуваючи у суспільстві, може бути соціалізованою або погано соціалізованою. Не порушуючи правових норм, вона інтегрована до суспільства, оскільки відповідає його вимогам, очікуванням, оцінкам. Відповідаючи соціальним нормам та стандартам поведінки, особа перебуває у тісному зв'язку із суспільством. Від суспільства вона також може очікувати виконання норм та стандартів. Такою гарантією для неї виступає соціальна інтегрованість. Саме цю соціальну інтегрованість і забезпечує інститут юридичної відповідальності.

Порушуючи правові норми, особа втрачає на певний час зв'язок із суспільством, оскільки правопорушення похитнуло правовий та суспільний порядок. Юридична відповідальність у такому випадку покликана відновити зв'язок особи та суспільства, втрачений через скоєння правопорушення.

Одна із стадій відповідальності – стан покараності (судимість, наявність адміністративного або дисциплінарного стягнення), який виникає в результаті застосування штрафних, каральних санкцій. Негативні психологічні переживання, яких зазнає правопорушник, полягають в тривалому осуді, в правовому позначенні його як такого, що потребує особливої уваги та виховного впливу державних органів, громадських організацій, трудових колективів тощо [8, с. 148].

Якщо розглянути юридичну відповідальність як соціальний інститут, то вона становитиме врегульовані правом відносини між порушником та уповноваженою від імені держави особою. Такі відносини виникають як результат так званого розриву правомірних відносин особи із суспільством. Аномальна ситуація втрати особою такого зв'язку зумовлює необхідність вирівнювання та відновлення нормального стану суспільних, у тому числі і правових, відносин. Серед правових засобів одну з ключових ролей у таких випадках відіграє юридична відповідальність. Урухомлення її механізму та пов'язаних з цим процедур покликане здійснити ресоціалізаційний вплив на особистість правопорушника, його перевиховання та виправлення. Іншими словами, зведення до мінімуму асоціальних аспектів психіки особи та залучення її до системи нормальних відносин. Ресоціалізація, виправлення, виховання, залучення особи до

діяльності у правовому полі – це елементи інтеграційного впливу юридичної відповідальності.

Якщо розглянути психічний стан особи правопорушника, що відображає ставлення до свого вчинку, то можна розрізнити такі його прояви. По-перше, особа може засуджувати свої дії, шкодувати про вчинене, розкаюватися, відчувати сором і докори сумління. В такому випадку особа не втратила усвідомлення соціальних цінностей, і повернення її до суспільства є простішим. Часто такі особи усвідомлюють необхідність понесення юридичної відповідальності або навіть зазнають її заходів у добровільному порядку. По-друге, особа може виправдовувати свій вчинок, іноді навіть надавати йому суспільно корисний зміст, пояснювати правильність вчинку через знецінення порушених норм та цінностей, використовуючи хибні орієнтири. В цьому випадку виправлення правопорушника – складний психологічний процес реконструкції особистості, що полягає у внутрішній перебудові, зміні цінностей, формуванні соціально адаптованого стилю життя та діяльності.

Зокрема, М. І. Єнікеєв, зазначає, що особливістю психічного стану більшості засуджених є психічне напруження. В результаті проведеного спостереження за такими особами було встановлено, що психологічне перетворення засуджених відбувається у кілька етапів [4, с. 5-15, 519].

Перший етап полягає в появі механізму психологічного захисту, іноді соціального відчуження, психологічного імунітету на так звані виховні чинники. Колектив, у якому знаходиться особа, має суттєвий вплив на її поведінку, асиміляцію в середовищі, виникнення бар'єрів у спілкуванні з особами, які не входять до цього колективу. В ув'язненій людині відзначається навіть «невроз беззмістовності буття».

На другому етапі відбувається ціннісна переорієнтація засудженого, прийняття ним норм і цінностей того середовища, в якому він перебуває, виникнення у засудженого стійкої стратегії та тактики поведінки в нових умовах. У цей період формується соціально-рольова поведінка.

На третьому етапі настає час усвідомлення очікуваного звільнення. У той же час особа переживає негативні почуття та емоції, пов'язані з цим. Її турбують уявлення про входження до нового і вже незвичного середовища, про влаштування нового життя, труднощі в комунікації, в пошуку житла, працевлаштуванні, при зверненні до державних органів. Попереду у особи – нова перебудова особистості, вироблення нової тактики поведінки та життєвої стратегії [4, с. 519].

Як помітно, у випадку засудження особи до обмеження чи позбавлення волі, спостерігається її вихід поза межі нормального суспільства. Особа вимушена опинитися в особливій сфері комунікації, переживаючи кілька разів переломлення особистості, її трансформацію.

Таким чином стає зрозуміло, що в результаті правопорушення, а особливо, злочину, особа віддаляється від суспільства, втрачає з ним нормальний зв'язок. У місцях обмеження чи позбавлення волі звужуються комунікативні, пізнавальні, освітні, етичні можливості. Обмежується також сутність людини.

З огляду на це юридична відповідальність мала б слугувати інструментом комунікації та інтеграції особи правопорушника і суспільства. На жаль, у нашій правовій системі юридична відповідальність лише частково реалізує таку функцію і значною мірою формально. Це зумовлено кількома причинами. По-перше, форматом пенітенціарної системи, яка не виправляє особу, а здебільшого погіршує її моральний, психологічний та інші стани. По-друге, переважною скерованістю юридичної відповідальності на реалізацію державного примусу, покарання та фіскальної функції на користь держави. По-третє, домінуванням презумпції винуватості в правовій культурі та правовій свідомості суспільства.

Інтегративна функція відповідальності, що полягає у встановленні зв'язку між людиною

та соціумом, пов'язує особистість з іншими, встановлює гарантії тривалості відносин, виконання зобов'язань, прийняття, визнання та реалізацію прав особи [3, с. 33]. Це при тому, що відповідальність в цілому надає людині соціальний зміст життя та діяльності.

За допомогою конструктивної скерованості юридичної відповідальності, а саме відновлення правопорядку, відновлення правового статусу, відшкодування шкоди, забезпечення захисту прав та законних інтересів, примусового виконання обов'язків, держава і суспільство застосовує реальні прагматичні засоби і досягає конкретної мети.

Порушення правової норми за своєю сутністю є деструктивною формою поведінки, що полягає у неадекватній реакції на вимогу правового припису. Це призводить до непродуктивних рішень, шкоди для суспільства, держави та індивідів. Натомість юридична відповідальність втілює продуктивні рішення, пропонує дієве вирішення проблем посталої шкоди, порушеного правопорядку тощо.

Однак правова комунікація виникає лише у випадку, якщо суб'єкти права співвідносять свою поведінку з належними їм правами та обов'язками. Тобто, якщо відбулося прийняття і засвоєння норм, які зв'язують соціальну систему в ціле. Таким чином при випаданні однієї з ланок (у разі правопорушення чи завдання шкоди), юридична відповідальність є інструментом повернення цієї ланки до інтегрованої системи.

Висновки. Незважаючи на те, що інтегративна функція відносно мало виражена у національній правовій системі, її необхідно виокремлювати з-поміж інших функцій юридичної відповідальності, оскільки через неї реалізується особлива мета юридичної відповідальності.

Інтегративну функцію юридичної відповідальності слід розглядати як властивість соціального явища – юридичної відповідальності. Остання становить один із регуляторів гарантій і очікувань соціуму у впорядкованій системі відносин. Інтегративна функція відображає гарантійно-захисний характер юридичної відповідальності і полягає у встановленні соціальних зв'язків між суб'єктами, у забезпеченні злагодженого та стабільного існування соціальної системи за рахунок взаємного визнання прав, обов'язків, відповідальності суб'єктами в межах правового порядку. Умовою розгляду інтегративної функції юридичної відповідальності є методологічні засади, що ґрунтуються на виокремленні юридичної відповідальності як інституту в соціальній системі, підвидом якої є правова система.

Традиційне розуміння мети юридичної відповідальності полягає у презюмуванні протиправності поведінки осіб і суспільних відносин, адже метою визнається попередження і відвернення правопорушень. Шляхом реалізації інтегративної функції мета юридичної відповідальності трансформується. При її визначенні увага зосереджується не на її карально-превентивному характері, а на гарантійно-захисному. З цієї точки зору метою юридичної відповідальності є збереження правопорядку, правомірних суспільних відносин, гарантування законності, правової стабільності, забезпечення дотримання прав і свобод, пропаганда правомірної поведінки.

Література

1. *Американская социологическая мысль: Тексты* / Под В. И. Добренькова. — М.: Изд-во МГУ, 1994. — 496 с.
2. *Ананьев А. Г. О проблемах современного человекознания* / А. Г. Ананьев. — СПб: Питер, 2001. — 272 с.
3. *Безрукова О. А. Теоретическая операционализация понятия "ответственность" для целей социологического исследования* / О. А. Безрукова // Вісник Одеського національного університету. — Том 15 — Вип.7:Соціологія і політичні науки. — С. 30-36.

4. Еникеев М. И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии / М. И. Еникеев. – М.: Норма, 2005. – 640 с.
5. Загальна теорія держави і права / за ред. В. В. Копейчиков. – Київ: Юрінком Інтер, 1997. – 320 с.
6. Зелена О. В. Проблеми визначення функцій юридичної відповідальності / О. В. Зелена. // Науковий вісник НАВСУ. – 2003. – №2. – С. 90–95.
7. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин, Н. М. Хома. – Львів: Новий Світ-2000, 2003. - 584 с.
8. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву / О. Э. Лейст. – Москва, 1981.- 239.
9. Марчук В. М. Правомірна поведінка, правопорушення та юридична відповідальність / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. – К: Київський держ. торговельно- економічний ун-т, 1996. – Ч. 2. – 54 с.
10. Мэй Р. Новый взгляд на свободу и ответственность / Пер. А.Лызлова под ред. Д.Леонтьева // Экзистенциальная традиция. — 2005. - №2. — С.52-65.
11. Юридична психологія: Підручник [Електронний ресурс] // X: Право. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: <http://forlawyer.com.ua/knigi/yuridichna-psihologiya-konovalova-vo/14836--1-psihologchna-struktura-zlochynu.html>.
12. Lang W. Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne. – 1969. – Zeszyt 37. – Prawo 9. – С. 51-70.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Amerykanskaia sotsyolohycheskaia mysl: Teksty / Pod V. Y. Dobrenkova.* — М.: Yzd-vo MНU, 1994. — 496 s.
2. *Ananев A. H. O problemakh sovremennoho chelovekoznaneya / A. H. Ananев.* – SPb: Pyter, 2001. – 272 s.
3. *Bezrukova O. A. Teoretycheskaia operatsyonalizatsiya ponyatiya "otvetstvennost" dlia tselei sotsyolohycheskoho yssledovaniya / O. A. Bezrukova // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu.* – Tom 15 - Vyp.7:Sotsiolohiia i politychni nauky . – S. 30-36.
4. *Enykeev M. Y. Yurydycheskaia psykholohiya. S osnovamy obschei y sotsyalnoi psykholohyy / M. Y. Enykeev.* – М.: Norma, 2005. – 640 s.
5. *Zahalna teoriia derzhavy i prava / za red. V. V. Kopieichykov.* – Kyiv: Yurinkom Inter, 1997. – 320 s.
6. *Zelena O. V. Problemy vyznachennia funktsii yurydychnoi vidpovidalnosti / O. V. Zelena. // Naukovyi visnyk NAVSU.* – 2003. – #2. – S. 90–95.
7. *Kelman M. S. Zahalna teoriia derzhavy ta prava / M. S. Kelman, O. H. Murashyn, N. M. Khoma.* – Lviv: Novyi Svit-2000, 2003. - 584 s.
8. *Leist O. E. Sanktsii i otvetstvennost po sovetському pravu / O. E. Leist.* – Moskva, 1981.- 239.
9. *Marchuk V. M. Pravomirna povedinka, pravoporushennia ta yurydychna vidpovidalnist / V. M. Marchuk, L. V. Nikolaieva.* – K: Kyivskiy derzh. torhovelno- ekonomichnyi un-t, 1996. – Ch. 2. – 54 s.
10. *Mai R. Novyi vzgliad na svobodu y otvetstvennost / Per. A.Lyzlova pod red. D.Leonteva // ekzystentsyalnaia tradytsiya.* – 2005. – #2. - S.52-65.
11. *Yurydychna psykholohiia: Pidruchnyk [Elektronnyi resurs] // Kh: Pravo.* – 2008. – Rezhym dostupu do resursu: <http://forlawyer.com.ua/knigi/yuridichna-psihologiya-konovalova-vo/14836--1-psihologchna-struktura-zlochynu.html>.
12. *Lang W. Spór o pojęcie odpowiedzialności prawnej // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu*

Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne. – 1969. – Zeszyt 37. – Prawo 9. – С. 51-70.

Середюк В. В. Психологические аспекты интегративной функции юридической ответственности в формировании личности. В статье проанализированы психологические аспекты юридической ответственности и ее интегративное влияние на становление мировосприятия личности. Обращено внимание на роль юридической ответственности не только как правового, но как социального института, которая формирует правосознание и тип поведения у лиц. Показано как трансформируется цель юридической ответственности в связи с реализацией ею интегративной функции. Указывается, что влияние юридической ответственности происходит в двух направлениях: через индивидуально-психологическую и социальную составляющие природы человека. В индивидуально-психологической плоскости юридическая ответственность составляет элемент сознания, влияющий на формирование и существование личности. Тогда как в контексте социальной системы, ответственность заключается в признании прав и свобод человека и гражданина и составляет инструмент защиты, а также форму реагирования общества на нарушение правовых норм. С помощью юридической ответственности осуществляется давление на участников отношений, которые в нормативной системе не оправдывают ожиданий других участников действовать должным образом согласно признанным стандартам поведения. Суммируется, что юридическая ответственность составляет один из регуляторов гарантий и ожиданий социума в упорядоченной системе отношений. Интегративная функция отражает гарантийно-защитный характер юридической ответственности и заключается в установлении социальных связей между субъектами, в обеспечении согласованного и стабильного существования социальной системы за счет взаимного признания прав, обязанностей, ответственности субъектами в пределах правового порядка.

Ключевые слова: юридическая ответственность, интегративная функция, социализация, интериоризация, правонарушения, цель, личность, общество.

Serediuk V. V. Psychological aspects of integrative functions of legal responsibility in forming the individual. The psychological aspects of legal responsibility are analyzed in the article. The author shows its integrative impact on the formation of individual outlook. Attention is paid to the impact of legal responsibility not only as a legal but as a social institution that creates legal consciousness and type of behavior in people. The transformation of the purpose of legal responsibility is shown in connection with the implementation of its integrative function. It is substantiated the impact of legal liability to occur in two directions: through the individual psychological and social components of human nature. In individual psychological sphere legal responsibility is an element of consciousness that affects the forming and existence of personality. Whereas in the context of the social system, the responsibility is recognizing of the rights and freedoms of human and citizen and an instrument of protection and a form of social reaction to violations of the law. The legal responsibility makes pressure on the participants relations, which in the regulatory system does not justify expectations of other participants to act appropriately in accordance with accepted standards of behavior. Violating the law, a person loses a certain time relationship with the community as offenses shook legal and social order. Legal responsibility in this case is designed to reconnect people and society lost because of the offense. It is summarized the legal liability to be one of the regulators of guarantees and expectations of society in an ordered system of relations. Integrative function displays a warranty-protective nature and legal responsibility is to establish social ties between actors to ensure coherent and stable existence of a social system through mutual recognition of the rights, duties, responsibilities by personalities within the legal order.

Keywords: legal responsibility, integrative function, socialization, internalization, offense, purpose, individual and society.

Відомості про автора:

Середюк Вікторія Володимирівна — кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права та держави, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, v.serediuk@gmail.com

Information about the author:

Serediuk V. Viktoriia — candidate of legal sciences, associate professor of Department of law and state, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, v.serediuk@gmail.com

Статтю подано до друку 22.06.2017.

УДК 159.91

© І. М. Чорна, 2017

І. М. Чорна (м. Тернопіль)

МЕТОДИ НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОСТСУНКІВ ПОДРУЖЖЯ ЗАСОБАМИ СІМЕЙНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

Чорна І. М. Методи налагодження взаємин подружжя засобами сімейної психотерапії. У статті проаналізовано різні наукові підходи вітчизняних та зарубіжних вчених до методологічного підґрунтя, а саме мети, завдання та методів реалізації одного із психотерапевтичних напрямків – сімейної психотерапії. На основі аналізу наукових досліджень, систематизовано та окреслено основні психотерапевтичні методи налагодження взаємостосунків подружжя. Систематизовано головні обставини, які обумовлюють складність вивчення і діагностики відхилень в сімейній взаєминах. Виділено та надано розгорнуту характеристику головних етапів сімейної психотерапії: діагностичного, колекційного, реконструктивного, патронажного. Структуровано процес сімейної терапії, обґрунтовано послідовність застосування різних психотерапевтичних методів у залежності від цілей і обсягу діагностичних зведень. Описано базові вимоги до фахівця, який практикує за напрямком сімейної психотерапії. Узагальнено та систематизовано різноманітні вимоги до терапевта, що працює з родиною. Систематизовано методи сімейної психотерапії. Проаналізовано суть психотерапевтичного ефекту та механізми лікувальної дії групової психотерапії та виокремлено три основних, типових для різних теоретичних напрямків. Проаналізовано розвиток та становлення напрямку стратегічної сімейної психотерапії. Розкрито його суть та умови для забезпечення зростання лікувального ефекту стратегічної сімейної психотерапії. Проаналізовано поняття та принципи системного підходу в сімейній психотерапії. Окреслено роль та стратегію поведінки сімейного психотерапевта. Розкрито суть методів сімейної психотерапії як особливого виду психотерапії, спрямованої на зміну міжособистісних відносин з метою усунення емоційних порушень у родині.

Ключові слова: сімейна психотерапія, когнітивний, емоційний, поведінковий, взаємостосунки, комунікація, подружжя, сім'я.

Постановка проблеми. В останні роки в нашій країні зростає інтерес до вивчення потенціалу психологічних і психотерапевтичних методів корекції сімейних взаємостосунків. Сім'єю і її проблемами починають цікавитися не тільки фахівці в цій області сімейні психологи і психотерапевти, але також представники суміжних дисциплін психіатри, наркологи, невропатологи, педіатри, підліткові лікарі, психологи різних спеціальностей, дефектологи, соціальні працівники і педагоги і т.д.. Свою роль відіграє також новий підхід до сімейної психотерапії, який потребує поглиблених досліджень у галузі взаємодії між людьми, особливостями міжособистісних стосунків та їх методів їх налагодження.